

RELIGIOZITA A JEJ REFLEXIA V CESTOVNOM RUCHU NA SLOVENSKU¹

Religiosity and its Reflexion in Tourism in Slovakia

Alfred Krogmann – Magdaléna Nemčíková – Daša Oremusová –
Vitor Ambrosio – Franciszek Mróz

DOI: 10.17846/CL.2017.10.2.178-190

Abstract: KROGMANN, Alfred – NEMČÍKOVÁ, Magdaléna – OREMUSOVÁ, Daša – AMBROSIO, Vitor – MRÓZ, Franciszek. *Religiosity and its Reflexion in Tourism in Slovakia*. Religiosity and the phenomenon of pilgrimage connected with it, as well as its visualization are strongly fixed in Slovakia. Four decades (1948 – 1989) of political regime did not manage to erase them from the perception of local citizens. Existence of more than 140 pilgrimage centres of different hierarchy level confirms this fact. These nowadays belong with different level of success among centres of pilgrimage. The aim of the article is to evaluate the thematically relevant literature and differences between pilgrimage tourism and religious tourism. In the application part we are oriented on identification, spatial differentiation and typology of catholic pilgrimage centres. Special attention is dedicated to pilgrimage centres with Cyril and Methodius tradition, which together with national Marian pilgrimage sites belong to the most promising pilgrimage sites in the field of religious tourism development in Slovakia.

Keywords: *religious tourism, catholic pilgrimage places, spatial difference, typology*

Abstrakt: KROGMANN, Alfred – NEMČÍKOVÁ, Magdaléna – OREMUSOVÁ, Daša – AMBROSIO, Vitor – MRÓZ, Franciszek. *Religiozita a jej reflexia v cestovnom ruchu na Slovensku*. Religiozita a s ňou spojený fenomén pútnictva ako jej vizuálny prejav sú na Slovensku pevne fixovanými prvkami. Nedokázal ich z povedomia miestneho obyvateľstva vytesniť ani štyri dekády (1948 – 1989) trvajúci politický režim. Tento fakt dokumentuje existencia viac ako 140 pútnických centier rôznej hierarchickej úrovne. Tie sa v súčasnosti zaraďujú s rôznou mierou úspešnosti medzi centrá religiózneho cestovného ruchu. Cieľom príspevku je zhodnotenie tematicky relevantnej literatúry a rozdielov medzi pútnickým a religióznym cestovným ruchom, v aplikačnej časti sa sústredíme na identifikáciu, priestorovú diferenciaciu a typizáciu katolíckych pútnických centier. Osobitú pozornosť venujeme pútnickým miestam s cyrilo-metodskou tradíciou, ktoré patria spolu s národnými mariánskymi pútnickými miestami medzi najperspektívnejšie v oblasti rozvoja religiózneho cestovného ruchu na Slovensku.

Kľúčové slová: *religiózny cestovný ruch, katolícke pútnické miesta, priestorová diferenciacia, typizácia*

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. SK-PT-2015-0011.

Úvod

Cestovný ruch predstavuje významné a dynamicky sa rozvíjajúce odvetvie hospodárstva nielen na Slovensku. V zásade reaguje na požiadavky účastníka cestovného ruchu a snaží sa o čo najefektívnejšie využitie prírodného, kultúrohistorického, ako aj ľudského potenciálu územia. V súčasnom období zažíva cestovný ruch renesanciu kultúrohistorických tradícií, čo má priamy dopad aj na religiózny cestovný ruch. Na základe historického vývoja, náboženskej štruktúry obyvateľstva a v neposlednom rade aj množstva pútnických miest má územie Slovenska značný potenciál pre jeho rozvoj.

Religiózny cestovný ruch a pútnictvo

Posledné desaťročia sa do odbornej terminológie dostal aj pojem religiózny turizmus. Túto formu turizmu definuje Rinschede (1990, 14; 1992, 51) ako migráciu, ktorej účastníci sú počas cesty a na mieste dočasného pobytu výhradne, resp. silne religiózne motivovaní. Uvedená definícia berie do úvahy okrem veriacich (tzn. pútnikov) aj segment turistov, ktorí vyhľadávajú kultúrne pamiatky, a teda aj sakrálne objekty čisto z poznávacích motívov.

V podobnom duchu je aj názor napr. Vukonića (2006, 242), ktorý uvádza, že religiózny cestovný ruch je zložený z troch elementov:

- púť (kontinuálna individuálna alebo skupinová návšteva svätej),
- „akcia veľkej mierky“ (konaná pri príležitosti významného náboženského jubilea alebo výročia),
- prehliadka, návšteva významných náboženských miest a objektov v rámci turistického itinerára, bez rozdielu termínu konania cesty.

Púte sú špecifickým, religiózne motivovaným druhom migrácie, ktorý sprevádza ľudstvo od jeho najstarších dejín s významným impaktom na mnohé krajiny (Goeldner – Richie 2014, 257). Motívom putovania v jeho religióznom a priestorovom kontexte je návšteva svätého miesta (*locus sacer*), kde je Božia prítomnosť najmarkantnejšia a na tom mieste uskutočnenie religióznych aktov, modlitieb (Jackowski – Soljan 2008, 40). V súčasnosti sú púte, ako vonkajší prejav viery, fixované na všetky svetové náboženstvá: budhizmus, hinduizmus, islam, judaizmus a kresťanstvo (Collins-Kreiner 2010, 437).

Celkovo je možné konštatovať, že rozdiely medzi religióznym cestovným ruchom a pútnickým turizmom sa predovšetkým v súčasnej dobe stierajú, resp. hranice medzi nimi sú veľmi ťažko identifikovateľné. Zatiaľ čo v minulosti bolo putovanie jedinou možnosťou na dočasné opustenie trvalého bydliska, dnes sa aj v pútnicky orientovaných zájazdoch objavujú nielen religiózne prvky (napr. pútnický zájazd do Medžugoria ponúka deň pobytu pri mori).

Z pohľadu presnej segmentácie účastníka cestovného ruchu (a tým identifikácie aj foriem cestovného ruchu) sa javí ako veľmi vhodná alternatíva motivácia. Podľa nej vytvoril Smith (1992, 4) schému, ktorú možno súborne nazvať ako sakrálno-profánne kontinuum pútnictva (schéma 1). V nej sa na okrajoch nachádzajú náboženský motív (pútnický turizmus) a profánny, resp. sekulárny motív (cestovný ruch). Medzi nimi existujú kombinácie náboženských a profánnych motívov, pričom centrálnu pozíciu v schéme zaujíma všeobecne charakterizovaný termín religiózny turizmus so segmentom, ktorý má v rovnovážnom stave náboženský a profánny motív. Táto schéma sa stala základom pre ďalšie štúdie, ako napr. Ambrosio (2015, 143).

Schéma 1 – Segmentácia religiózne motivovaného cestovania (Smith 1992, 4)

PUTOVANIE		RELIGÓZNY CR		TURIZMUS
A	B	C	D	E
<i>náboženský motív</i>		<i>duchovno-profánny motív založený na poznávaní</i>		<i>profánny motív</i>

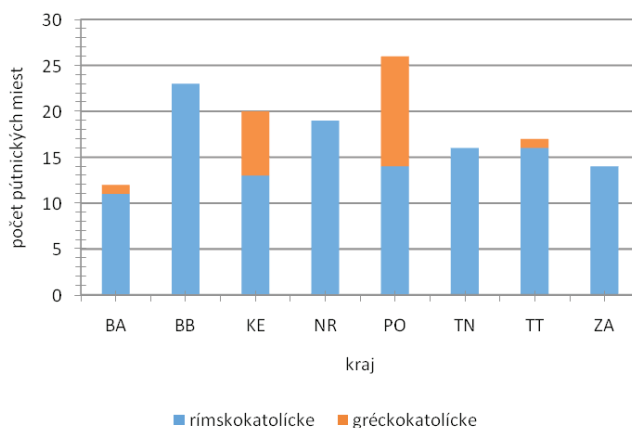
A – pútnik, B – pútnik > turista, C – pútnik = turista, D – pútnik < turista, E – sekulárny (svetský) turista

Religiózny cestovný ruch sa v niektorých jeho centrách stal iniciátorom transformácie urbánnej morfológie a jej využitia, napr. v Lurdoch (Rinschede 1989, 16), Medžugorí (Gormsen – Hassel 1995, 143). Reflektovanou problematikou býva aj hodnotenie turistickej infraštruktúry pútnických miest, ako napr. práca Veselovského (2016, 355). Posledný segment prác reaguje na trendy v cestovnom ruchu podporujúce rozvoj pútnických trás ako produktov cestovného ruchu. Sú zamerané na identifikáciu nových pútnických trás (Horák 2015, 173), ale aj komparáciu ekonomických benefitov existujúcich Svätajakubských trás v Kastílsku a Brandenbursku (Maak 2010, 230).

Katolícke centrá religiózneho cestovného ruchu na Slovensku a ich priestorová diferenciácia

K významným cirkevným miestam na Slovensku zaraďujeme v zmysle Poláčika – Judáka (2005, 99): baziliky minor, pútnické miesta, kalvárie a krížové cesty. V súčasnosti má 13 chrámov titul bazilika minor, z toho je 11 rímskokatolíckych a 2 gréckokatolícke. Kalvárií a krížových miest je 113 (Poláčik – Judák 2005, 109). V rámci katolíckych pútnických miest sme na Slovensku identifikovali 147 lokalít v 137 sídlach (mapa 1). Takmer 67 % katolíckych pútnických miest sa v rámci administratívneho členenia Slovenska na úrovni NUTS 2 nachádza na západnom Slovensku (52) a na východnom Slovensku (46). Priestorová diferenciácia katolíckych pútnických miest na úrovni krajov (NUTS 3) je znázornená v grafe 1.

Graf 1 – Počet katolíckych pútnických miest na Slovensku podľa krajov

Na ich vzniku, postupnom vývoji a priestorovej diferenciacii sa z dlhodobého hľadiska podieľa viacero faktorov: náboženská štruktúra obyvateľstva, poloha, reliéf a i. (Fekete 1947, 125).

V dôsledku historického vývoja dominujú v náboženskej štruktúre obyvateľov Slovenska kresťanské konfesie, čo vyplynulo aj z posledného Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011. Najväčšie zastúpenie 65,8 % (k 21.5.2011) mali veriaci katolíckej cirkvi, z toho až 62 % obyvateľov sa hlásilo k rímskokatolíckej cirkvi (SODB, 2011). Hlboký vzťah ku katolíckej cirkvi deklarujú oficiálne obyvatelia na území Slovenska už od roku 1857 (65 %) a tento podiel mal až do roku 1950 stúpajúcu tendenciu (v r. 1950 až 76 %). Autori Majo – Šprocha (2016, 66) konštatujú, že aj po roku 1991 dominuje rímskokatolícka konfesia (r. 1991 – 60 %, r. 2001 – 69 % a r. 2011 – 62 %), ale môžeme pozorovať aj stúpajúci trend sekularizácie spoločnosti (v r. 2011 bolo bez vyznania až 13,4 % obyvateľov).

Z dôvodu vysokého zastúpenia reformovanej kresťanskej cirkvi (napr. okres Komárno (15,5 % podiel), Rimavská Sobota a Revúca) alebo narastajúceho podielu obyvateľov bez konfesie (napr. okres Poltár 17,5 %) absentujú katolícke pútnické miesta na juhu západného a stredného Slovenska. Silné postavenie evanjelickej cirkvi a. v. sa prejavilo v okresoch Poprad, Liptovský Mikuláš (31,4 % podiel), Turčianske Teplice a najmä v okrese Myjava (až 50,9 % podiel evanjelikov a. v.), kde sa pútnické miesta nevyskytujú. Na východnom Slovensku má na absenciu pútnických miest vplyv pravoslávna cirkev s výraznými prejavmi v okrese Snina (19,9 % podiel) a Sobrance (SODB, 2011).

Pri analýze lokalizácie katolíckych pútnických miest môžeme v súlade s Feketem (1947, 130) konštatovať, že ich najčastejší výskyt je viazaný na styku nížin s pohoriami (napr. lokalizácia Nitry na styku Podunajskej nížiny a pohoria Tribeč, Červeného Kameňa na styku Podunajskej nížiny a Malých Karpát), v údoliach významnejších vodných tokov (napr. pozdĺž rieky Žitavy sú to pútnické miesta – Zlaté Moravce, Tesárske Mlyňany, Nová Ves nad Žitavou, Vráble alebo rieky Torysy – Veľký Šariš, Prešov), popri historických obchodných cestách (napr. Levoča na Gotickej ceste, Kremnica na starej obchodnej banskej ceste).

Typizácia a význam centier religiózneho cestovného ruchu

Výsledkom detailnej priestorovo-funkčnej analýzy pútnických miest je ich typizácia, ktorú sme vypracovali na základe chorologického významu, konfesie a kultu zasvätenia.

Kategorizácia katolíckych pútnických miest podľa významu je tvorená dvomi skupinami (národného a regionálneho, resp. lokálneho významu). Na Slovensku existuje v zmysle Poláčika – Judáka (2005, 101) 6 pútnických miest národného významu.

Národnou svätynou je bazilika Sedembolestnej Panny Márie v meste Šaštín-Stráže. Prvopočiatky pútnictva na tomto mieste siahajú až do r. 1564, keď bola zhotovená socha Sedembolestnej Panny Márie. Sochu neskôr v r. 1732 vyhlásili za zázračnú a následne v r. 1762 tu posvätili chrám, ktorý bol v r. 1964 povýšený na baziliku minor. V r. 1966 potvrdil pápež Pavol VI. starobylosť kultu Panny Márie Sedembolestnej ako hlavnej patrónky Slovenska. Pravidelne sa konajú 2 hlavné púte: Národná púť na sviatok Sedembolestnej Panny Márie a Svätodušná (Turičná) púť. Okrem nich sa organizujú aj tematické púte, ktoré sú v kontexte Slovenska akýmsi novým trendom v religióznom turizme (napr. púť zaľúbených, púť mužov, púť motorkárov a i.). V r. 2016 navštívilo baziliku cca 180 000 pútnikov (cca 40 000 počas národnej púte – 15. septembra 2016). Z 205 organizovaných pútnických skupín bolo 43 zo zahraničia. Zvýšený záujem o toto pútnické miesto bol aj zo strany cyklopútnikov, ktorých v r. 2016 bolo 394. O skvalitňovaní a rozširovaní ponuky doplnkových služieb mariánskeho pútnického miesta svedčí aj narastajúci počet ubytovaných pútnikov (608).

Tí majú možnosť si okrem konania bohoslužby v bazilike objednať aj odborný výklad či navštíviť mariologické múzeum. Bazilika je zároveň aj pútnickým miestom gréckokatolíckej cirkvi. Každoročne sa tu koná Odpustová púť gréckokatolíkov pod záštitou bratislavskej eparchie na sviatok Presvätej Bohorodičky Spolustrpiteľky (Bazilika Šaštín 2017).

Mariánska hora v Levoči patrí k najvýznamnejším religióznym centrám na Slovensku. Každoročne navštívi toto miesto počas júlovej púte (prvý júlový víkend po sviatku Navštívenia Panny Márie) približne 400 000 pútnikov. Mariánsky kult má v tejto lokalite tradíciu už od 14. stor. Dominantou Mariánskej hory je Bazilika Navštívenia Panny Márie, ktorá bola v r. 1984 vyhlásená za baziliku minor. V r. 1994 bol postavený pútnický – exercičný dom, ktorý poskytuje ubytovacie, stravovacie, ako aj kongresové (kapacita 40 miest) služby nielen počas hlavnej púte, ale aj v období cez rok. Od jari do jesene sa organizujú tematické púte (napr. pre seniorov, vojakov, zdravotne postihnutých a i.). Pútnické miesto má napriek svojej excentrickej polohe dobrú dopravnú dostupnosť od centra Levoče či už pešo (2 km), na bicykli alebo autom (6 km). Mariánska hora je pútnickým miestom aj pre gréckokatolíkov, ktorí svoju liturgiu počas púte slávia v kaplnke za bazilikou (Farnosť Levoča 2017).

Pravdepodobne najstarším pútnickým miestom na Slovensku je Marianka, ktorá leží len 12 km od Bratislavy. Okrem najvýznamnejšej pamiatky Baziliky Narodenia Panny Márie (od r. 2011 bazilika minor) je súčasťou areálu aj exercičný a pútnický dom (bývalý kláštor pavlínov), Kaplnka sv. Anny, kaplnka nad svätou studňou, Krížová cesta (14 kaplniek z obdobia r. 1930 – 1960), Lurdská jaskyňa (Bazilika Marianka, 2017). V exercičnom dome môžu pútnici využiť ubytovacie (55 lôžok) a konferenčné služby (Pútnický dom v Marianke 2017). Hlavná púť býva na sviatok Narodenia Panny Márie (8. septembra), jej súčasťou je aj slávenie gréckokatolíckej liturgie. A raz ročne sa koná aj púť na sviatok Najsvätejšej trojice (tzv. Trojičná púť) a na konci mája býva púť detí. Okrem toho sa pravidelne každú prvú sobotu v mesiaci koná pešia púť z bratislavskej kalvárie do Marianky.

Na strednom Slovensku sú najznámejším pútnickým miestom Staré Hory, kde sa tradícia púti a uctievanie sochy milostivej Panny Márie datuje už od 15. stor. Bohoslužby sa konajú na dvoch miestach: v Bazilike Návštevy Panny Márie (od r. 1990 bazilika minor) a v lokalite „Studnička“. Práve v tejto lokalite ukryli obyvatelia obce v 17. stor. sochu Panny Márie a neskôr v 19. stor. voda z prameňa uzdravila miestneho farára, čo malo za následok posvätenia miesta. Pravidelne sa organizujú púte na Fatimskú sobotu a na mariánske sviatky. Významná býva aj púť na slávnosť Zoslania Ducha Svätého (Turíce). Z tematických púti sa organizuje napr. púť pre seniorov a púť pre deti predškolského a školského veku do 1. sv. prijímania (Farnosť Staré Hory 2017).

Znáмым pútnickým miestom na západnom Slovensku je mesto Nitra, konkrétne nitrianska kalvária. Tu sa každoročne od r. 1766 v nedeľu okolo 15. augusta konajú votívne (ďakovné) púte (Poláčik – Judák 2005, 101). Pútnickému miestu dominuje krížová cesta, ktorá vedie na vrchol Kalvária. Bohoslužby sa konajú v Kostole Nanebovzatia Panny Márie alebo na otvorenom priestranstve. V areáli sa nachádza aj Misijný dom Matky Božej, ktorý je hlavným sídlom misionárov verbistov. Súčasťou domu je aj misionárske kníhkupectvo a Misijné múzeum, ktoré môžu pútnici navštíviť. Na úpätí vrchu Kalvária sa nachádza hojne navštevovaná Lurdská jaskyňa (Kalvária Nitra 2017).

Zjavenia sv. Mikuláša v r. 1851 mali vplyv na to, že sa Lutina stala najvýznamnejším mariánskym pútnickým miestom gréckokatolíkov. Dominantou tohto miesta je Bazilika Zosnutia Presvätej Bohorodičky (od r. 1988 bazilika minor). Vo vzdialenosti cca 800 m od baziliky sa nachádza miesto zjavenia Lutinská hora spolu s viacerými kaplnkami (napr. kaplnka sv. Anny, kaplnka sv. Mikuláša, kaplnka sv. Kríža), liturgický priestor, ako aj sociálne zariadenia. Momentálne je celá hora v rekonštrukcii. V areáli od r. 2012 funguje formačný Dom svätého Mikuláša, ktorý slúži nielen na duchovné cvičenia, ale aj ako expozícia diel umelcov z Ukrajiny, Poľska, Česka a Slovenska. V r. 2016

bol otvorený miniskanzen drevených chrámov. Celoročne sa v Lutine konajú púte pri príležitosti Fatimských sobôt, každú druhú nedeľu v mesiaci sa koná liturgia za oslobodenie a uzdravenie. Hlavná púť sa koná v nedeľu po 15. auguste (na sviatok Zosnutia Presvätej Bohorodičky). Z tematických pútí je vhodné spomenúť púť Božieho milosrdenstva, púť rodín, púť mladých, púť matiek, ale aj ojedinelá púť rómskych rodín (Bazilika Lutina 2017).

Okrem týchto šiestich miest je zaujímavé ešte novodobé gréckokatolícke mariánske pútnické miesto na hore Zvir v Litmanovej. V rokoch 1990 – 1995 sa Panna Mária zjavovala dvom dievčatám vždy v nedeľu po prvom piatku. Počas niektorých zjavení prišlo na horu cca 100 000 veriach. Keďže aj po skončení zjavení pútnici (pravosť zjavení je stále predmetom skúmania zo strany cirkvi) hojne navštevujú horu Zvir, bola Kaplnka Nepoškvrneného Počatia Presvätej Bohorodičky s celým areálom a prameňom povýšená v r. 2008 na gréckokatolícke mariánske pútnické miesto. Hlavná púť býva v prvú augustovú nedeľu. Tzv. „malá púť“ sa koná každý mesiac v nedeľu po prvom piatku a v priebehu roka sa slávia pravidelne aj Fatimské soboty (Hora Zvir 2017; Litmanová 2017).

Viac ako 90 % pútnických miest má však regionálny, resp. lokálny význam, čo detailnejšie dokumentuje mapa 1.

Z hľadiska konfesie prevládajú rímskokatolícke pútnické miesta (126, tzn. 85,7 %), ktoré dominujú v Banskobystrickom (23) a Nitrianskom kraji (19). Podľa cirkevnej administratívnej hierarchie sa ich najviac nachádza v Banskobystrickej (27) a Nitrianskej (24) diecéze. Lokalizácia gréckokatolíckych miest kopíruje náboženskú štruktúru obyvateľstva a je teda viazaná najmä na Prešovský kraj (12) a v rámci gréckokatolíckej cirkvi sú súčasťou Prešovského arcibiskupstva.

Ostatným kritériom pri analýze pútnických miest bol kult zasvätenia, ktorý sa primárne viaže najmä ku patrocínium, sekundárne v niektorých prípadoch ku cirkevným sviatkom. Kartografická vizualizácia kultu zasvätenia (mapa 1) si kvôli jeho veľkej rozmanitosti vyžadovala aplikovať metódu generalizácie. Pri výslednej typizácii sme brali do úvahy maximálne 2 najvýznamnejšie kategórie zasvätenia.

Viac ako polovicu katolíckych pútnických miest tvoria mariánske pútnické miesta zasvätené **Preblahoslavenej Panne Márii** (mapa 1), ktorých rozmach nastal najmä v 17. až 19. storočí. Na území Slovenska len ojedinele vznikali pútnické miesta na základe zjavení Panny Márie, ale skôr ako dôsledok mnohých duchovných uzdravení, vyslyšaných prosieb, správnych životných rozhodnutí prijatých v týchto lokalitách a niektoré na základe telesných uzdravení. Púte sa konajú obvykle pri príležitosti mariánskych sviatkov, hlavne v júli, auguste a septembri. Najčastejšie bývajú púte na slávnosť Nanebovzatia Panny Márie (15. augusta), ktoré sa konajú na 28 pútnických miestach Slovenska, ako napr. v Dunajskej Lužnej, na Červenom Kameni, v Slovenskom Grobe, Starej Turej, Nitre, Rožňave, Zákamennom, na Starých Horách a i. V gréckokatolíckej cirkvi je tento sviatok uctievaný ako Zosnutie, resp. Uspenie Presvätej Bohorodičky a sú mu venované púte v lokalitách Čirč, Lutina, Šášová či Klokočov. Z ostatných mariánskych kultov, ktoré formovali vznik pútnických miest, je potrebné spomenúť:

Narodenie Panny Márie (napr. v Rajeckej Lesnej, v Košiciach), Zjavenie Panny Márie (napr. Panna Mária Škapuliarska v Topoľčiankach, Panna Mária Snežná v Nadliciach – Mechovičke), Sedembolestnú Panu Máriu (napr. v Šaštíne-Strážach, v Porube), Navštívenie Panny Márie (napr. v Levoči, vo Višňovom), Nepoškvrnené počatie Panny Márie (Litmanová) a i.

Významnú skupinu pútnických miest predstavujú pútnické miesta spájané s **Božími osobami**. Pomerne silné je zastúpenie pútí a pútnických miest spätých so sviatkami viazanými ku Krížu. Najčastejšie v termíne 14. septembra sa konajú púte k Povýšeniu Svätého Kríža na 19 miestach Slovenska, napr. na kalvárii v Banskej Štiavnici, v Detve, v Prešove, v Košiciach, ale i v gréckokatolíckych pútnických miestach v Bratislave a v Bukovej Hôrke. Významné zastúpenie má aj kult Ducha Svätého, v ktorom dominuje Zoslanie Ducha Svätého (napr. na Starých Horách, v Šaštíne-Strážach, v Hronskom Beňadiku a u gréckokatolíkov v Krásnom Brode, v Michalovciach a i.). Do kultu Božích

osôb patrí aj Najsvätejšia Trojica (napr. v Marianke, v Turzovke-Hora Živčáková) a Nanebovstúpenie Pána (v Dolanoch) a i.

Kult **svätých osôb** je slávený prostredníctvom pútí na viacerých miestach Slovenska. Najčastejšie zastúpenie majú lokality zasvätené sv. Anne (napr. v Kluknave, vo Vysokej nad Kysucou, v Divíne), sv. Márii Magdaléne (v Borskom Mikuláši, na Kalvárii v Bardejove, v Rakovnici pri Rožňave), sv. Rozálii (v Ivanke pri Dunaji, v Pezinku, v Štefanovej) a sv. Jurajovi (v Nitrianskej Blatnici a v Kostolnoch pod Tribečom). Osobitnú skupinu v rámci kultu svätých osôb tvoria sv. Cyril a Metod, ktorým venujeme pozornosť v samostatnej časti.

K novodobým pútnickým miestam zaraďujeme lokality zasvätené **blahoslaveným osobám**, napr. k blahoslavenej sestre Zdenke Schellingovej (Podunajské Biskupice, Dolný Ohaj, Krivá), k blahoslavenému hieromučeníkovi Pavlovi P. Gojdičovi (Ruské Peklany, Veľké Kapušany) a k blahoslavenému hieromučeníkovi Vasilovi Hopkovi (Hrabské).

Špecifickú skupinu predstavujú púte konané v Domčeku Anny Kolesárovej vo Vysokej nad Uhom, kde sa počas roka koná celý rad pútí, ako napr. púť radosti, púť rodín, púť zrelosti a ďakovné púte na Vrchu Skorušina v Brezovici (Piatrová ed. et al. 2010, 20; Poláčik – Judák 2005, 102; Pútnické miesta 2017).

Cyrilo-metodské pútnické miesta

Posolstvo vierozvestcov sv. Cyrila a Metoda je na Slovensku, vychádzajúc z historického vývoja územia viazaného na obdobie Veľkomoravskej ríše, kam títo učenci prišli a priniesli písmo a vieru, silne rozvinuté. Svojím pôsobením vytvorili predpoklad vo formovaní religiozity na našom území. Pripomienkami ich pôsobenia sú ich patrocínia v niektorých kostoloch, slávnosti konané na ich počesť, umelecké diela, viaceré pútnické miesta a pútnické cesty.

Cyrilo-metodská tradícia má podľa Jakubovskej (2013, 700) nezastupiteľné miesto nielen v našom religióznom, ale aj kultúrno-spoločenskom živote. V poslednom období zaznamenávame viaceré revitalizačné projekty, ktorých úlohou je obnova kultúrnych tradícií v spojitosti s týmito vierozvestcami, pričom ich realizácia sa odráža aj na formovaní a upevňovaní lokálnej a regionálnej identity obyvateľstva a zdravého lokálpatriotizmu. Aktivity vhodne prispievajú k ozdraveniu duchovného života a taktiež smerujú k ďalšiemu rozvoju kultúrno-spoločenského života. Zviditeľnenie cyrilo-metodskej tradície v oblasti cestovného ruchu je možné prostredníctvom rôznych regionálnych, národných i medzinárodných produktov cestovného ruchu, a to v oblasti religiózneho, kultúrno-poznávacieho a „heritage turizmu“. Veľký potenciál má vytvorenie európskej tematickej cesty mapujúcej život a dielo sv. Cyrila a Metoda napr. na trase Solún – Istanbul – Velehrad – Mikulčice – Nitra – Devín – Rím, pričom by vzájomne prepájala jednotlivé miesta ich pôsobenia.

Nemenej významné sú tiež lokality pútnických miest spojené so sv. Cyrilom a Metodom, kde sa tradične 5. júla konajú púte. V rámci Slovenska je ich sedem – Nitra (Svätoplukovo námestie), Ducové-Kostelec, Nadlice-Mechovička, Selce, Terchová, Sečovce a Stropkov.

Najvýznamnejším cyrilo-metodským pútnickým miestom na Slovensku je Nitra. Na Kalvárii v Nitre sa po r. 1989 začala konať národná cyrilo-metodská púť, ktorá sa neskôr v roku 2005 presunula na Nitriansky hrad a v súčasnosti býva miestom stretnutia pútnikov Svätoplukovo námestie. Každoročne je táto púť sprevádzaná podujatím pod názvom „Nitra, milá Nitra“, ktoré zahŕňa aktivity, ako: Dni Nitranov, Cyrilo-metodské a Pribinove slávnosti. V meste prebieha v tomto čase aj tradičný jarmok, prezentácia tradičného spôsobu života našich predkov za čias Pribinovej Nitrawy a v období Veľkej Moravy spolu s komplexom dopĺňujúcich kultúrnych vystúpení (Jakubovská 2013, 700).

Pútnické miesto Kostolec pri obci Ducové sa viaže na archeologické nálezy v podobe opevneného veľkomoravského dvorca z obdobia 9. stor. Jeho súčasťou bola rotunda z 2. pol. 9. stor. s podkovovitou apsidou, z ktorej sa zachovali nielen základy, ale aj časť nadzákladového muriva. Rotunda slúžila svojmu účelu do 11. stor. Zvyšky kostolíka opätovne vysvätili na sviatok sv. Cyrila a Metoda v r. 1990 a odvtedy sa tu každoročne konajú púte ako spomienka na príchod byzantskej misie na Veľkú Moravu.

Pútnické miesto Nadlice-Mechovička tvorí kaplnka na Mechovičke, ktorá je situovaná v severnej časti obce Rajčany. Postaviť ju dal v r. 1826 Valentín Rajčani. Kaplnka so sochou Piety bola zrekonštruovaná v r. 1993 a v jej blízkosti vyviera prameň. Trikrát v roku sa na tomto mieste konajú sväté omše spojené s organizovanými púťami. V termíne 5. júla sa koná púť k sv. Cyrilovi a Metodovi. Ďalšie púte sa konajú v prvú augustovú nedeľu a 15. Septembra na Sviatok Sedembolestnej Panny Márie.

Pútnické miesto Selce sa viaže na farský kostol sv. Cyrila a Metoda v obci Selce pri Banskej Bystrici. Bol prvým kostolom v Hornom Uhorsku, teda aj na území dnešného Slovenska, ktorý zasvätili solúnskym bratom. Postavený bol v polovici 13. stor. a pôvodne zasvätený všetkým svätým. V r. 1863 pri príležitosti 1000. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu bol kostol zasvätený solúnskym bratom a z tohto roku pochádza aj ich ústredný posvätený obraz. V nepriaznivých podmienkach 19. storočia, keď bol národnostný útlak a nemohlo sa pripomínať cyrilo-metodské jubileum, bolo práve posvätenie obrazu a národná slávnosť na sviatok Najsvätejšej Trojice najmasovejšou a najväčšou oslavou milénia príchodu solúnskych bratov na Veľkú Moravu. Z dôvodu nepriaznivých podmienok počas predchádzajúceho režimu mali púte len lokálny charakter a boli obmedzené na kostol, nikdy však neprestali. Znovu obnovené boli koncom 90-tych rokov 20. stor. a v r. 1998 boli vyhlásené za centrum cyrilo-metodskej úcty v Banskobystrickej diecéze.

Pútnické miesto v Terchovej prešlo podobne ako viaceré pútnické miesta svojim vývojom. V r. 1731 bol v Terchovej postavený prvý kostol zasvätený sv. Martinovi. Rozrastanie dediny podmienilo výstavbu nového kostola, ktorý bol konsekrovaný v r. 1949 a zasvätili ho sv. Cyrilovi a Metodovi. Kostol prešiel v ostatných rokoch podstatnými premenami. Od r. 1990, po spoločenských zmenách, sa začali z iniciatívy farnosti organizovať každoročne slávnosti na sviatok sv. Cyrila a Metoda, dnes známe ako „Cyrilo-metodské dni“. Slávnosti trvajú 3 – 4 dni a počas nich sa okrem duchovných akcií koná aj viacero kultúrnych akcií. Vyvrcholením býva sv. omša na vrchu Oravcové. Po vzniku Žilinskej diecézy sa jej patrónmi stali sv. Cyril a Metod, čo spôsobilo, že slávnosti v Terchovej sa stali diecéznou púťou (Pútnické miesta 2017).

Významným pútnickým miestom gréckokatolíckych veriacich spojeným s uctievaním sv. Cyrila a Metoda je Stropkov. Vývoj tohto miesta má v gréckokatolíckej cirkvi dlhú tradíciu. V r. 1921 prišli do Stropkova rímskokatolícki i gréckokatolícki redemptoristi, avšak v r. 1931 sa väčšina gréckokatolíckych redemptoristov presťahovala do nového kláštora v Michalovciach. V r. 1942 zo Stropkova definitívne odišiel aj posledný gréckokatolícky kňaz a zostali tu len rímskokatolícki redemptoristi. Gréckokatolícki veriaci si však žiadali v Stropkove svojho kňaza i svoj chrám. Nový chrám, zasvätený sv. Cyrilovi a Metodovi, posvätili 4. septembra 1949. V nasledujúcich obdobiach si nároky na chrám robila nielen gréckokatolícka cirkev, ale aj pravoslávna cirkev, pričom obe neboli schopné dodržiavať vzniknuté dohody až do takej miery, že v r. 1970 ONV vo Svidníku chrám úradne ztvoril. Až v r. 1990 sa chrám dostal opäť do vlastníctva gréckokatolíckych redemptoristov michalovskej viceprovincie. Každoročne v dňoch 4. – 5. júla sa v týchto miestach koná archieparchiálny odpust ku cti sv. Cyrila a Metoda a Matky ustavičnej pomoci. Odpustová slávnosť zahŕňa modlitbu sv. ruženca, slávenie veľkej večierne, svätú liturgiu, procesiu s ikonou Matky ustavičnej pomoci, spevy, modlitby a myrovanie (Redemptoristi Kongregácie Najsvätejšieho Vykupiteľa 2017).

História pútnického miesta Sečovce siaha do r. 1753. Základný kameň terajšieho chrámu zasväteného Apoštolom rovným sv. Cyrilovi a Metodovi bol posvätený v r. 1969. Ikonostas bol postavený v chráme v r. 1999. Vo farnosti má sídlo Viceprovincia sv. Cyrila a Metoda sestier Rádu sv. Bazila Veľkého. V Sečovciach je nielen gréckokatolícka cirkev zasvätená slovanským vierozvestom, ale v r. 2002 im v meste odhalili pamätník v nadživotnej veľkosti a pomenovali po nich hlavné námestie. Tradícia odpustových slávností na sviatok sv. Cyrila a Metoda celoeparchiálneho významu bola v Sečovciach založená dekrétom vládyku Milana s názvom: „Pod ochranou solúnskych bratov“ (Košická eparchia 2017).

Záver

Pre optimálne nastavenie rozvoja religiózneho cestovného ruchu je efektívne poznať charakter jednotlivých pútnických miest, ktoré sa za vhodných podmienok môžu najrýchlejšie transformovať na centrá religiózneho cestovného ruchu.

Z hľadiska nastolenia trendov rozvoja pútnických miest v oblasti religiózneho cestovného ruchu sa javí ako vhodné a prioritné vytvorenie ich typizácie. Na základe toho bola vytvorená typológia pútnických miest zohľadňujúca ich chorologický význam, konfesiu a kult zasvätenia. Typológia nám poslúžila pri identifikácii nielen existujúcich, ale aj perspektívnych centier religiózneho cestovného ruchu na Slovensku. K existujúcim centrám religiózneho cestovného ruchu sme zaradili sedem mariánskych pútnických miest majúcich v súčasnosti národný až nadnárodný význam. V prípade pútnických miest na regionálnej, resp. lokálnej úrovni existuje len veľmi málo príkladov komplexnej transformácie z pútnického miesta na centrum religiózneho cestovného ruchu. Za pozitívny vzor môžeme považovať napr. pútnické miesto v Rajeckej Lesnej, ktoré je zaujímavé okrem konaných religióznych aktivít aj celoročne prístupným dreveným betlehemom, ktorý je súčasťou pútnického areálu. Za perspektívne z hľadiska rozvoja religiózneho cestovného ruchu na Slovensku však považujeme transformáciu najmä cyrilo-metodských pútnických miest. Po mariánskych pútnických miestach patria medzi najpopulárnejšie pútnické miesta najmä v nadväznosti na historicko-kultúrne korene národa. Ich rozvoj môže mať nielen lokálny charakter, ale silnú podporu zaznamenávame aj na regionálnej, národnej, ba až európskej úrovni. V silných európskych trendoch upevňovania kultúrnych tradícií sa tak môžu stať významnými lokalitami religiózneho cestovného ruchu.

REFERENCES

- Ambrosio, Vitor. 2015. Sacred Pilgrimage and Tourism as Secular Pilgrimage. In Raj, Razaq et al. Religious Tourism and Pilgrimage Management: An International Perspective, 2nd Edition. Wallingfort.
- Bazilika Lutina. 2017. <http://bazilikalutina.sk/>
- Bazilika Marianka. 2017. <http://www.bazilikamarianka.sk/>
- Bazilika Šaštín. 2017. <http://bazilika.sk/>
- Collins-Kreiner, Noga. 2010. Geographers and Pilgrimages. In Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografi 101/4, 437-448.
- Farnosť Levoča. 2017. <http://rkc.levoca.sk/>
- Farnosť Staré Hory. 2017. <http://www.farnosťstarehory.sk/>
- Fekete, Štefan. 1947. Vznik, rozloženie a význam slovenských pútnických miest. In Národopisný zborník VIII./3, 125-144.

- Goeldner, Charles R. – Brent, Richie J. R. 2014. Cestovní ruch. Principy, příklady, trendy. Praha.
- Gormsen, Erdmann – Hassel, Hans-Georg. 1995. Pilgerreisen als Objekt geographischer Forschung. Das Beispiel Medjugorje in Jugoslawien. In Rinschede, Gisber, et al. Geographia Religionum, Band 10. Berlin, 43-154.
- Hora Litmanová. 2017. <http://www.litmanova.sk/sk/-litmanova-zvir>.
- Hora Zvir. 2017. <http://www.horazvir.sk/index.php>.
- Horák, Miroslav et al. 2015. Religious tourism in the South-Moravian and Zlín Regions: Proposal for three new Pilgrimage Routes. In European Countryside 7/3, 167-178.
- Jackowski, Antoni – Sołjan, Izabela. 2008. Główne problemy badawcze w zakresie turystyki religijnej. In Turyzm 18/1, 39-50.
- Jakubovská, Kristína. 2013. Cyrilo-metodská tradícia v kontexte rozvoja kultúrno-spoločenského života a turizmu destinácie cestovného ruchu. In Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda. Nitra, 700-708.
- Kalvária Nitra. 2017. <http://www.kalvaria.verbisti.sk/index.php/pute.html>.
- Košická eparchia. 2017. <http://www.cxm.sk/farnosti/farnost-chram.php?fid=40>.
- Piatrová, Alena ed. et al. 2010. Pútnické miesta Slovenska. Sprievodca. Pilgrimage Places in Slovakia. Guidebook. Trnava.
- Poláčik, Štefan – Judák, Viliam eds. et al. 2005. Atlas Katolíckej cirkvi na Slovensku. Atlas of the Catholic Church in Slovakia. Bratislava.
- Maak, Katharina. 2010. Der Jakobsweg als Faktor touristischer Entwicklung in ländischen Regionen. Hamburg.
- Majo, Juraj – Šprocha, Branislav. 2016. Storočie populačného vývoja Slovenska II.: populačné štruktúry. Bratislava. Dostupné online: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Storocie.pdf>.
- Pútnické miesta. 2017. Dostupné online: <http://www.putnickemiesta.sk/>.
- Pútnický dom Marianka. 2017. Dostupné online: <http://www.marianka.org/>.
- Redemptoristi Kongregácie Najsvätejšieho Vykupiteľa. 2017. <http://www.redemptoristi.nfo.sk/index.php/archives/19361>.
- Rinschede, Gisbert. 1989. Pilgerzentrum Lourdes. In Praxis Geographie 29/9, 14-18.
- Rinschede, Gisbert 1990. Religionstourismus. In Geographische Rundschau, 40/1, 14-20.
- Rinschede, Gisbert. 1992. Forms of Religious Tourism. In Annals of Tourism Research 19/1, 51-67.
- Smith, Valene, L. 1992. Introduction – the quest in guest. In Annals of Tourism Research 19/1, 1-17.
- SODB. 2011. https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/ce20e19d-4ace-463f-a13f-3e252a824db/Tab_6_Obyv_trvalo_byvajuca_v_okres_SR_podla_nabozenskeho_vyznania_SODB_2011.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kKC2uK.
- Veselovský, Ján. 2016. Religious tourism of Topoľčianky Municipality. In Lněnička, Libor et al. Central Europe Area in View of Current Geography. Brno, 350-359.
- Vukonić, Boris. 2006. Sacred places and tourism in the Roman Catholic tradition. In Timothy, Dallen J. Olsen Daniel H. Tourism, Religion and Spiritual Journeys. Abingdon, 237-253.

SUMMARY: RELIGIOSITY AND ITS REFLEXION IN TOURISMUS IN SLOVAKIA. Religiosity is a long-standing tradition in Slovakia. It is also represented by more than 140 pilgrimage sites. We present typology of pilgrimage sites on the basis of chorological significance, confession and cult of consecration. From the point of view of chorology, there are seven pilgrimage sites of national significance. There are pilgrimage sites consecrated to the Holy Mary: Šaštín, Levoca, Marianka, Staré Hory and Nitra. Marian Greek-Catholic pilgrimage sites of national importance are Ľutina and Litmanová. As for the catchment area 90% of the pilgrimage site in Slovakia have local or regional importance. Their growth and

therefore the size of the catchment area is the result of religious restrictions in 1948-1989. This period was also reflected by the fact that until today these centres has not been transformed into centres of religious tourism that attract the attention also profane tourists, with the exception of Rajecká Lesná. In terms of confession, Roman Catholic sites are dominant (126), they are mainly located in the Banská Bystrica and Nitra regions. The location of the Greek-Catholic monasteries replicates the religious structure of the population and is thus mainly bound to the Prešov region (12 sites) and within the church administration of the Greek-Catholic Church they are a part of the Prešov Archbishopric. From the point of view of the division of the pilgrimage sites according to the cult, more than half are bound to the cult of the Virgin Mary. Patrocinium associated with God's people is also significant. Alongside Marian pilgrimage places we can see great potential for the development of religious tourism in the Cyril - Methodius Pilgrimage Sites (Nitra-Svätopluk Square), Ducové-Kostelec, Nadlice-Mechovička, Selce, Terchová, Sečovce and Stropkov) with perspective of its additional growth via building of net of routes on national to international level.

Doc. RNDr. Alfred Krogmann, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Natural Sciences
Department of Geography and Regional Development
Trieda A. Hlinku 1
949 74 Nitra
Slovakia
akrogmann@ukf.sk

RNDr. Magdaléna Nemčíková, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Natural Sciences
Department of Geography and Regional Development
Trieda A. Hlinku 1
949 74 Nitra
Slovakia
mnemcikova@ukf.sk

RNDr. Daša Oremusová, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Natural Sciences
Department of Geography and Regional Development
Trieda A. Hlinku 1
949 74 Nitra
Slovakia
doremusova@ukf.sk

Doc. Vitor Ambrosio, PhD.
ESHTE (Escola Superior de Hotelaria e Turismo do Estoril)
Estoril Higher Institute for Tourism and Hotel Studies
Av. Condes de Barcelona
Estoril, 2765-470
Portugal
vitor.ambrosio@eshte.pt

Dr. Franciszek Mróz, PhD.
Pedagogical University of Cracow
Institute of Geography
Department of Tourism and Regional Research
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków
Poland
fmroz@wp.pl

Appendix/Prílohy

Mapa 1 Katolícke pútnické miesta na Slovensku / Map 1 Catholic pilgrimage places in Slovakia

